

УДК 656.07

*Валерій Ільчук, Інна Хоменко***КЛАСТЕРИЗАЦІЯ У ФОРМУВАННІ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ***Валерій Ільчук, Інна Хоменко***КЛАСТЕРИЗАЦИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ***Valerii Ilchuk, Inna Khomenko***CLUSTERING IN THE FORMATION OF PRODUCTION CAPACITY REAL SECTOR ENTERPRISES**

Розглянуто еволюцію процесів кластеризації у світовому економічному просторі та можливості кластерних утворень у формуванні виробничого потенціалу підприємств, що входять до кластера. Розкрито організаційно-правове підґрунтя розвитку процесів кластеризації у країнах Європейського Союзу. Визначені підприємства, які є потенційними учасниками кластерів, і розкриті їх перспективи щодо економічного зростання, нарощування виробничого потенціалу, конкурентоспроможності, ефективності, розширення ринків збуту і т. ін. за умов членства у кластерному утворенні. Приведено та проаналізовано фактори, що уповільнюють процеси кластеризації в Україні.

Відзначено значущість процесів кластеризації в активізації соціально-економічного розвитку на мікро- та макро-рівні, у прискоренні технологічного оновлення основних засобів виробничих підприємств. Вказані переваги кластерних утворень щодо перспектив їх розвитку сприяють їх формуванню. Визначено фактори, які показують доцільність створення кластерів та стимулюють процеси кластиризації. Виявлена необхідність законодавчої та фінансової підтримки процесів кластеризації з боку держави з метою прискорення формування кластерних утворень.

На базі світового досвіду кластеризаційних процесів визначені перспективні напрямки кластеризації в Україні, які забезпечують ефективне формування виробничого потенціалу підприємств, у тому числі інноваційно орієнтованих.

Ключові слова: кластери, учасники кластера, процеси кластеризації, фактори впливу, державна підтримка.

Рис.: 1. Бібл.: 15.

Рассмотрена эволюция процессов кластеризации в мировом экономическом пространстве и возможности кластерных образований в формировании производственного потенциала предприятий, входящих в кластер. Раскрыто организационно-правовую основу развития процессов кластеризации в странах Европейского Союза. Определены предприятия, которые являются потенциальными участниками кластеров, и раскрыты их перспективы для экономического роста, наращивания производственного потенциала, конкурентоспособности, эффективности, расширения рынков сбыта и т. д. в условиях членства в кластерном образовании. Приведены и проанализированы факторы, замедляющие процессы кластеризации в Украине.

Подчеркнута значимость процессов кластеризации в активизации социально-экономического развития на микро- и макроуровне, в ускорении технологического обновления основных средств производственных предприятий. Указанные преимущества кластерных образований относительно перспектив их развития способствуют их формированию. Определены факторы, которые показывают целесообразность создания кластеров и стимулируют процессы кластиризации. Выведена необходимость законодательной и финансовой поддержки процессов кластеризации со стороны государства с целью ускорения формирования кластерных образований.

На базе мирового опыта кластеризаційних процесів визначені перспективні напрямки кластеризації в Україні, які забезпечують ефективне формування виробничого потенціалу підприємств, в том числі інноваційно орієнтованих.

Ключевые слова: кластеры, участники кластера, процессы кластеризации, факторы влияния, государственная поддержка.

Рис.: 1. Библ.: 15.

The evolution of the clustering process in the world economy and the possibility of cluster formations in forming productive capacity of enterprises within the cluster. Reveals the organizational and legal basis of the clustering process in the European Union. The identified companies that are potential participants in clusters, and opened their prospects for economic growth, increase productive capacity, competitiveness, efficiency, expand markets, and so on. N. the conditions of membership in cluster formation. Powered and analyzed several factors that slow down the process of clustering in Ukraine.

Underlined the importance of clustering processes in enhancing socio-economic development at the micro and macro level, to accelerate the technological renewal of fixed assets of manufacturing companies. These advantages of cluster formations on the prospects of development contribute to their formation. The factors that show the feasibility of establishing clusters and stimulate processes of clusterization. Revealed the need for legislative and financial support clustering process by the state to accelerate the formation of cluster formations.

Based on international experience clustered processes identified promising areas of clustering in Ukraine, providing effective formation of productive capacity of enterprises, including innovation-oriented.

Key words: clusters, cluster members, clustering processes, influence government support.

Fig.: 1. Bibl.: 15.

JEL Classification: L 11, L 16, L 23

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів у світовому економічному просторі супроводжується динамічними інтеграційними процесами на мікрорівні, що викликано необхідністю модернізації регіональних та національних господарських систем, активізації інноваційної діяльності виробничих підприємств та посилення ринкових механізмів господарювання в умовах жорсткої конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених досліджували питання, що пов'язані з утворенням і функціонуванням кластерів: В. Базилевич, А. Філіпенко, М. Портер, В. Прайс, С. Ткачева, А. Ругман, П. Самуельсон, Б. Губський, Ю. Павленко, Ю. Пахомов, З. Варналій, І. Бураковський, П. Жозет, Е. Леммер, Д. Якобс, Ю. Уенноп, М. Кітінг, В. Новицький, Я. Жаліло, В. Савченко, С. Соколенко, В. Чужиков, М. Войнаренко, П. Єщенко, Б. Б. Кваснюк, С. Кримський, І. Михасюк, Д. Лук'яненко, А. Мокія, О. Плотніков, С. Мочерний, Є. Савельєв, А. Поручник, О. Розенфельд, В. Сизоненко, М. Тимчук, О. Шнирков, В. Бандурин, В. Гжегож, С. Долгов, Ж. Мингалєва, Дж. Клегг, Д. Радеб, Дж. Сорос, Л. Янга та багато інших, які зробили вагомий внесок у розвиток понятійного апарату теорії кластеризації, у дослідження умов та закономірностей кластеризаційних процесів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні простежується процес формування територіальних об'єднань, створених організаціями, установами, компаніями, що позиціонуються як кластери, можливості яких як суб'єктів ринкових відносин суттєво збільшились у напрямі підвищення їх виробничого потенціалу та конкурентоспроможності на ринку товарів та послуг. Кластер є цілісним структурним утворенням, яке пов'язує між собою організаційно-економічними, техніко-технологічними та іншими зв'язками його учасників, діяльність яких визначається також і розвиненістю ринкових відносин.

Кластери володіють потужним науково-технічним та економічним потенціалом і можуть брати активну участь у масштабних програмах реалізації сучасних проектів з розвитку науки, техніки та прогресивних технологій.

Метою цієї статті є розроблення стратегічних орієнтирів кластеризації як засобу нарощування виробничого потенціалу підприємств реального сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. Кластери на сьогодні актуальні для великої кількості країн, адже вони є ефективним інструментом, який може забезпечувати високу конкурентоспроможність за рахунок впровадження нових технологій, зниження витрат на виготовлення продукції, підвищення її якості, ефективній збутовій діяльності.

До потенційних учасників кластера відносяться підприємства та організації, які:

- є спеціалізованими у своїй діяльності;
- поставляють продукцію або надають певні послуги підприємствам, що спеціалізуються у певній сфері;
- обслуговують основні галузі господарства та різну інфраструктуру (транспортну, промислову, інженерну, інноваційну тощо);
- відносяться до ринкової інфраструктури, наприклад, аудиторські компанії, страхові послуги, логістика тощо;
- займаються науково-дослідними роботами;
- є некомерційними, наприклад, об'єднання окремих учасників (підприємців) в одне ціле;
- у своєму складі є регіональним центром інноваційного розвитку, промисловими виробниками, технопарками;
- є підтримкою для середнього та малого бізнесу.

Кластеризація формує необхідний виробничий потенціал у певних сферах та галузях національної економіки. Кластери демонструють здатність будь-якої територіальної, ре-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

гіональної, національної економіки витримувати сильну конкуренцію на відповідних рівнях соціально-економічних відносин.

Процес кластеризації являє собою закономірний етап розвитку ринкових систем, за належного функціонування яких створюються сприятливі умови для нарощування виробничого потенціалу, підвищення продуктивності праці та покращення результату підприємницької діяльності всіх учасників кластерного утворення.

Відмінність кластера від інших об'єднань полягає у тому, що усі його процеси завжди відбуваються у конкурентній боротьбі всередині самої структури.

Взагалі кластери направлені на досягнення конкретних цілей, серед яких слід зазначити:

- посилення конкурентоспроможності за рахунок нових технологій;
- зниження витрат й підвищення ефективності виробництва, за рахунок інформаційних технологій, логістиці, інжинірингових послуг, масштабу;
- привернення уваги інвесторів завдяки динаміці економічного зростання;
- розширення сфери збуту на вітчизняних ринках та вихід на зарубіжні.

Вперше про кластеризацію згадують у 1968 році в Європі [6]. Це зумовлено створенням Генерального Директорату з регіональної політики. Далі був сформований Європейський фонд регіонального розвитку в 1972 р. У 1988 році прийняли Хартію регіоналізму Європарламентом, у той же час почала функціонувати Рада регіональних і місцевих об'єднань. З 90-х рр. XX ст. кластеризація починає більш активно привертати до себе увагу.

Наступними важливими подіями на шляху Європи до масової кластеризації економіки стали:

- Саміт у Лісабоні в 2000 р., на якому було проголошено обов'язковість формування країнами Європейського Союзу національних програм кластеризації. На цьому ж Саміті було утворено ERA (European Research Area – система науково-дослідних програм інтеграції наукових ресурсів) і затверджена «Програма розвитку Регіональних Інноваційних Систем» (RIS);

- Саміт у Брюсселі 2007 р., де було схвалено «Маніфест кластеризації Європи»;
- Саміт у Стокгольмі 2008 р., на якому схвалений «Європейський кластерний меморандум». Цей меморандум слугував планом дій Європи щодо забезпечення росту конкурентоспроможності.

Для України вагомим досвідом з кластеризації економіки стало використання практики Німеччини, Італії, Австрії.

На сьогодні кластери набувають все більшої популярності. Інтерес до них зростає великими темпами, але, на жаль, в Україні приріст кількості кластерів відбувається повільно. Це обумовлюється певними факторами, що уповільнюють цей процес, а саме:

- теоретично не обґрунтовано поняття «економічний кластер», яке має бути загальноновизнаним у науковій спільноті та не формалізовані процедури щодо створення цих кластерів в Україні;
- недостатня кількість інформації щодо формування, функціонування та розвитку кластерів в Україні;
- малий та середній бізнес не зацікавлений в об'єднанні й утворюванні кластерів;
- в Україні існує певний досвід функціонування кластерів, але він досить невеликий.

У наш час в Україні кластери набувають розвитку у Вінницькій, Івано-Франківській, Житомирській, Київській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Чернігівській областях.

Створення кластерів сприяє розвитку виробничого потенціалу та інноваційних зрушень підприємств, що входять до кластера. У результаті розгортання процесів класте-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ризації створюються нові робочі місця, збільшується продуктивність праці, підвищується стійкість та конкурентоспроможність економіки загалом.

Прогресивним напрямом для нинішнього стану управління процесами в адміністративно-територіальних формуваннях є орієнтація на кластерний розвиток, який є чинником прискорення економічного зростання. Кластери, як показує світовий досвід, мають великий вплив на процеси щодо посилення конкурентоспроможності національної економіки та швидкого розвитку інноваційної діяльності у країні. Необхідно запровадити концепцію кластеризації, яка б передбачала цілі, завдання та пріоритетні напрями розвитку виробничих підприємств та впроваджувала проекти з реалізації заходів кластерної політики на регіональному та національному рівнях, що приведе до прискорення процесів технологічного оновлення економіки України.

У світі, де кластери відіграють одну з важливих ролей нарощування виробничого потенціалу підприємств, використовують два типи переваг муніципальних утворень які, у свою чергу, сприяють формуванню кластерів [3–6]:

1. Відносно конкурентні переваги. Вони викликані кращими умовами виробництва продукції або надання послуг (прикладом є низька собівартість, вища якість тощо).

2. Абсолютно конкурентні переваги. Цей тип переваг використовують за наявності можливостей і певних ресурсів, яких немає в інших.

До факторів, що визначають доцільність створення кластерів, відносяться такі:

- необхідність у збалансованості економічного розвитку певної місцевості, території;
- готовність учасників до реалізації спільних проектів та розвитку інноваційної діяльності;
- сприятливий географічний та геополітичний стан місця розташування кластера, розвиненість інфраструктури;
- достатній рівень розвитку малого та середнього бізнесу;
- зацікавленість учасників у формуванні кластера певної спрямованості;
- належний рівень інноваційно-технологічного потенціалу можливих учасників кластера;
- наявність виваженої маркетингової стратегії розвитку потенційних учасників кластера;
- ініціатива підприємств з приводу кластиризації та їх готовність до кластеризації;
- прозорість діяльності органів влади та їх підтримка процесів кластеризації;
- дотримання законодавства та функціонування у межах правового поля;
- активна антикорупційна політика та протистояння тіньовим схемам у господарських відносинах.

Сьогодні конкурентні переваги кластерів забезпечуються за рахунок багатьох факторів, що знаходяться на виробництві, управлінні тощо. Функціонування економічних систем, їх конкурентоспроможність і стабільне зростання забезпечуються динамічними конкурентними перевагами кластерних утворень. Особливо це стосується радикальних і нетрадиційних інновацій, які знаходяться на всіх стадіях виробничого циклу і можуть забезпечити технологічний прорив на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку.

В нинішніх умовах необхідно формувати нові підходи до економічної стратегії розвитку з урахуванням процесів кластеризації. Характерною для світової економічної системи глобалізації та посилення рівня конкуренції стала зміна моделі управління конкурентоспроможністю. Вона ґрунтується на переході від традиційної політики до нової, заснованої на кластерах.

Для того, щоб ефективно розвивати національну економічну систему в Україні, необхідно вивчати процеси утворення кластерів, при цьому звертати увагу на розвиток сучасного підприємництва та створення стратегічних і тактичних переваг в умовах

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

конкурентного ринку. В Україні є багато підприємств, організацій, які мають потужні можливості для утворення кластерів, значну кількість ідей щодо інноваційного оновлення виробництва, впровадження новітніх технологій, просування й поширення інноваційної продукції.

Існує багато факторів, що впливають на формування кластерів (рис.).

Рис. Фактори впливу на формування кластерів

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Державі необхідно забезпечувати фінансову підтримку кластерів, оскільки Україна має потенціал як у сфері традиційних напрямків розвитку, так і в розвитку нових технологій. Якщо брати за приклад світовий досвід, то при створенні кластерів держава фінансує приблизно третину кластерних ініціатив.

Із вищевикладеної інформації можна виявити ключові фактори, які визначають значущість кластеризації у формуванні виробничого потенціалу підприємств:

- кращі умови з приводу підвищення продуктивності праці;
- можливість привернення уваги інвесторів;
- більш стабільний розвиток в об'єднанні, ніж поодиноці;
- зниження витрат на розробку нових технологій за рахунок спільних фінансових ресурсів;
- ефективність просування продукції чи послуг на ринок більш масштабних підприємств;
- розширення доступу до ресурсів й інформації;
- досягнення більш високої конкурентоспроможності на ринку;
- створення більш масштабних утворень за рахунок малих і середніх підприємств з більш досконалою системою виготовлення продукції чи надання якісніших послуг.

Досконало вивчений і систематизований світовий досвід формування інноваційних кластерів дозволяє сформулювати кілька напрямків кластеризації, які можуть послужити орієнтиром під час розроблення та реалізації як автономних інноваційно-інвестиційних проектів, так і комплексних програм кластеризації в межах окремих регіонів [3–6]:

1. Трансферні інноваційні кластери. Одним з найбільш популярних напрямків кластеризації у країнах, що тільки приступають до інноваційної індустріалізації, є кластери «запозичення зарубіжно-технологічної платформи», або «трансферт технологій». Щоб сформувати новий, більш високий технологічний уклад, доцільно створювати умови для освоєння передових технологій, які сьогодні у світі формують виробничий потенціал високотехнологічних підприємств.

2) Інтеграційні інноваційні кластери. Великими можливостями володіє концепція інтеграційної кластеризації, оскільки поєднання процесів економічної інтеграції з формуванням спеціалізованих інноваційних кластерів на території будь-яких країн є конструктивним рішенням, що відповідає економічним інтересам усіх країн-учасниць. Формування інтеграційних інноваційних кластерів може стати одним із пріоритетних напрямів створення єдиного інноваційного простору, що забезпечить нарощування виробничого потенціалу учасників кластера.

3) Інноваційно-промислові кластери. Цей тип кластерів передбачає, що його учасники забезпечують і здійснюють на систематичній і регулярній основі інноваційну діяльність, спрямовану на розроблення і виробництво інноваційної та високотехнологічної (наукомісткої) продукції, що дозволяють сформувати виробничий потенціал інноваційних підприємств.

4) Соціально-медичні інноваційні кластери. Цей тип кластерів почав формуватися у країнах з розвинутою ринковою економікою. Необхідність у таких кластерах продиктована різким зростанням витрат на медичне обслуговування населення. Прихильники формування соціально-медичних кластерів роблять ставку на нові біотехнології, у тому числі пов'язані з попередженням або ранньою діагностикою широкого кола захворювань. Інноваційні підходи до збереження здоров'я володіють високою соціальною результативністю і дозволяють оптимізувати витрати на медичне страхування. Крім медичних інновацій, сучасні біотехнології забезпечують раціональне вирішення продовольчої проблеми і багатьох інших питань життєзабезпечення широких верств населення.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

5) Багатофункціональні інноваційні кластери повного циклу. Цей тип кластерів охоплює весь спектр інноваційної діяльності. В ядро таких кластерів входять науково-дослідні інститути та інші організації, які орієнтовані на проведення фундаментальних та прикладних досліджень у галузі природничих і гуманітарних наук. Навколо цього ядра групуються проектно-конструкторські бюро, інноваційні центри та інші суб'єкти венчурного бізнесу. Важливою складовою частиною цих кластерів є навчальні заклади. Інноваційні кластери повного циклу включають високотехнологічні виробничі компанії, які створюють наукомістку продукцію з дуже високою доданою вартістю. Нині науково-дослідні інститути, університети функціонують переважно в автономному від реального сектору економіки режимі. У свою чергу, більшість вітчизняних товаровиробників не надто зацікавлені в налагодженні виробництва високотехнологічної продукції. Основна причина полягає в тому, що впровадження інновацій завжди пов'язане зі значними фінансовими витратами та комерційними ризиками.

Багатофункціональні кластери є потужним засобом нарощування виробничого потенціалу підприємств, що є необхідною умовою сталого розвитку його учасників.

6) Транспортні кластери. Сконцентрована на деякій території група взаємопов'язаних транспортних підприємств та організацій надають транспортні послуги, взаємодоповнюючи один одного і підсилюючи виробничий потенціал та конкурентні переваги окремих учасників та кластера в цілому.

Стратегічна мета полягає в підвищенні якості перевезень, розвитку транспортного бізнесу, транспортної інфраструктури та логістики, впровадження комплексних послуг для транспортування, включаючи транзит.

Сьогодні на ринку транспортних послуг задовольняються тільки основні потреби економіки та населення України у сфері транспорту. Проте транспорт повинен не тільки виконувати фізичне переміщення товарів і пасажирів у просторі, а й забезпечити взаємодію між різними видами транспорту з метою підвищення ефективності суб'єктів господарювання, що сприятиме інноваційному розвитку і формуванню інтеграційних зв'язків між підприємствами різних регіонів для досягнення сталого розвитку національної економіки.

Висновки і пропозиції. Таким чином, кластерний підхід в усьому світі визнається як політика нарощування виробничого потенціалу підприємств, підвищення конкурентоспроможності національних економік. Успішні приклади функціонування кластерів існують у багатьох країнах світу. Кластерний підхід полягає в тому, що конкурентоспроможність суб'єктів господарювання залежить від наявності кластерів взаємопов'язаних галузей та дозволяє більш ефективно використовувати наявні ресурси, формуючи виробничий потенціал як підґрунтя сталого економічного зростання базових галузей національної економіки.

Список використаних джерел

1. *Ільчук В. П.* Кластерна стратегія розвитку економіки регіону : монографія / В. П. Ільчук, І. О. Хоменко, І. В. Лисенко. – Чернігів : Чернігів. держ. технол. ун-т, 2013. – 367 с
2. *Ільчук В. П.* Синергетичний ефект функціонування та розвитку транспортних кластерів / І. О. Хоменко, В. П. Ільчук // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Економіка та управління підприємствами» (27-28 листоп. 2014 р.). – Дніпропетровськ : ДНГУ, 2014. – С. 150–153.
3. *Концепція* створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33.
4. *Проект* Распоряжения Кабинета Министров Украины «Об одобрении Концепции Национальной стратегии формирования и развития трансграничных кластеров» [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://ved.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=23566&id=1150>.
5. *Посібник* з кластерного розвитку. Україна: Послуги з підтримки МСП в пріоритетних регіонах. EuropeAid/121495/C/SV/UA [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://economy-mk.gov.ua/download/books/ClusterHandbookUkr.pdf>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

6. Соколенко С. І. Світовий і національний досвід формування інноваційних кластерів / С. І. Соколенко // Стратегії конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації: український та закордонний досвід : IV національний форум з питань регіонального розвитку (м. Київ, 12.11.2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucluster.org/sokolenko/2008/11/svitovuj-i-nacionalnyjdosvid-formuvannya-innovacijnix-klasteriv>.

7. Хоменко І. О. Методологічні основи кластеризації транспортної галузі : монографія / І. О. Хоменко. – К. : Кондор-Видавництво, 2015. – 300 с.

8. Хоменко І. О. Методичні підходи до формування транспортних кластерів у контексті регіональної стратегії розвитку / І. О. Хоменко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 4 (54). – С. 238–242.

9. Хоменко І. О. Організаційно-економічний механізм розвитку транспортних кластерів / І. О. Хоменко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3 (60). – С. 143–149.

10. Хоменко І. О. Системно-діалектичний підхід до аналізу транспортних кластерів / І. О. Хоменко, А. В. Базилюк // Управління проектами, системний аналіз і логістика. – 2012. – Вип. 10. – С. 358–364.

11. Хоменко І. О. Формування та розвиток кластерних структур на регіональному рівні / І. О. Хоменко // Економічний простір регіону в інтеграційній стратегії розвитку : колективна монографія / під заг. ред. М. П. Бутка. – К. : Кондор-Видавництво, 2016 – С. 215–233.

12. Хоменко І. О. Формування та розвиток транспортних кластерів: теорія і практика : монографія / І. О. Хоменко. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 203 с.

13. Шкарлет С. М. Державно-приватне партнерство як один з механізмів ефективного фінансування пріоритетних проектів дорожньої галузі / С. М. Шкарлет, В. П. Ільчук, І. О. Хоменко // Економічний простір : зб. наук. праць. – 2014. – №89. – С. 93–103.

14. Gabor Bekes Clusters, Science Parks and Regional Development (Strategies and Policies in Hungary). Presentation at UNECT TOS-ICP Geneva 14 February, 2008.

15. Khomenko I. O. Creation process of new organizational and structural formations – transport and economic clusters at the truckers market / I. O. Khomenko // Materials of fifth allukrainian scientifically – practical conference “Economics: Current Affairs and Development Prospects” (Kiev, March 23, 2007). – Kiev, 2007. – P. 122–124.

References

1. Pchuk, V.P., Khomenko, I.A., Lysenko, I.V. (2013). *Klasterna stratehiia ekonomichnoho rozvytku rehionu [Cluster strategy of economic development of the region]*. Chernihiv, Chernihiv State technological University (in Ukrainian).

2. Pchuk, V.P., Khomenko, I.A. (2014). Synerhetychnyi efekt, funktsionuvannia i rozvytok transportnykh klasteriv [Synergetic effect the functioning and development of transport clusters]. Proceedings from *II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia “Ekonomika i upravlinnia na pidpriemstvi” – II International Scientific and Practical Conference “Economics and Enterprise Management”* (November 27–28, 2014). Dnipropetrovsk: DNHU, pp. 150–153 (in Ukrainian).

3. *Kontseptsiiia stvorennia klasteriv v Ukraini [The concept of clusters in Ukraine]*. Retrieved from http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33

4. Proekt rozporiazhennia Kabinetu Ministrov “Ob odobrenii kontseptsii Natsionalnoi strategii formirovaniia i razvitiia transgranichnykh klasterov” [The draft decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Concept of the National Strategy of formation and development of cross-border clusters”]. Retrieved from <http://ved.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=23566&ID=1150>.

5. Guide to cluster development. Ukraine: SME Support Services in Priority Regions. EuropeAid/121495/C/SV/UA. Retrieved from <http://economy-mk.gov.ua/download/books/ClusterHandbookUkr.pdf>.

6. Sokolenko, S.I. (2008). Svitovi i natsionalni dosvid u formuvanni innovatsiinykh klasteriv [World and national experience in the formation of innovation clusters]. Proceedings from *IV Natsionalnyi forum z pytan rehionalnoho rozvytku “Stratehii konkuretopromozhnosti rehioniv v*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

umovakh hlobalizatsii: ukrainskyi i zarubizhnyi dosvid” – Fourth National Forum on Regional Development “Strategies for regional competitiveness in globalization: Ukrainian and foreign experience” (Kyiv, 12.11.2008). Retrieved from <http://ucluster.org/sokolenko/2008/11/svitovyj-inacionalnyjdosvid-formuvannya-innovacijnix-klasteriv/> (in Ukrainian).

7. Khomenko, I.O. (2015). *Metodolohichni osnovy klasteryzatsii transportnoi haluzi [Methodological bases clustering transport industry]*. Kyiv: Condor-vydavnytstvo (in Ukrainian).

8. Khomenko, I.A. (2011). *Metodychni pidkhody do formuvannya klasteriv transportu v konteksti rehionalnoi stratehii rozvytku [Methodological approaches to the formation of clusters of transport in the context of regional development strategies]*. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya “Economichni nauky” – Visnyk of Chernihiv State Technological University. Series „Economics”*, no. 4 (54), pp. 238–242 (in Ukrainian).

9. Khomenko, I.A. (2012). *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm transportnykh klasteriv [Organizational-economic mechanism of transport clusters]*. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya “Economichni nauky” – Visnyk of Chernihiv State Technological University. Series „Economics”*, no. 3 (60), pp. 143–149 (in Ukrainian).

10. Khomenko, I.O., Bazyliuk, A.V. (2012). *Systemno-dialektychnyi pidkhid do analizu transportnykh klasteriv [System-dialectical approach to the analysis of transport clusters]*. *Upravlinnya proektamy, systemnyi analiz i lohistyka – Project management, systems analysis and logistics*, vol. 10, pp. 358–364 (in Ukrainian).

11. Khomenko, I.A. (2016). *Formuvannia i rozvytok klasternykh struktur na rehionalnomu rivni [Formation and development of cluster structures at regional level]*. *Ekonomichniy prostir rehionu v intehratsiunii stratehii rozvytku – Economic space in the region of integration strategy* (Butko, M.P. (ed.)). Kyiv: Condor-Publishing, pp. 215–233 (in Ukrainian).

12. Khomenko, I.A. (2011). *Formuvannia i rozvytok transportnykh klasteriv: teoriia i praktyka [The formation and development of transport clusters: Theory and Practice]*. Chernihiv: Chernihivskyi derzhavnyi instytut prava, sotsialnykh tekhnolohii ta pratsi (in Ukrainian).

13. Shkarlet, S.M., Ilchuk, V.P., Khomenko, I.A. (2014). *Derzhavno-privatne partnerstvo yak odyin z mekhanizmiv efektyvnoho finansuvannia priorytetnykh proektiv dorozhnoi haluzi [Public-private partnership as one of the mechanisms for effective financing of priority projects of road sector]*. *Ekonomichniy prostir – Economic space*, no. 89, pp. 93–103 (in Ukrainian).

14. Gabor Bekes Clusters, Science Parks and Regional Development (Strategies and Policies in Hungary). Presentation at UNECT TOS-ICP Geneva 14 February, 2008.

15. Khomenko, I.A. (2007). *Creation process of new organizational and structural formations – transport and economic clusters at the truckers market. Materials of fifth allukrainian scientifically – practical conference “Economics: Current Affairs and Development Prospects”* (Kiev, March 23, 2007). Kiev, pp. 122–124.

Ільчук Валерій Петрович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Ільчук Валерій Петрович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Ilchuk Valerii – Doctor of Economics, Professor, Chief of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: ivp4@rambler.ru

Хоменко Інна Олександрівна – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Хоменко Інна Александровна – доктор экономических наук, доцент, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Khomenko Inna – Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of Theoretical and Applied Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: innakhomenko28@gmail.com